

Изкуственият интелект & Мрежата като инструменти в образованието Владимир Диловски

Artificial Intelligence vs. The Web as Tools in Education Vladimir Dilovski

Abstract: The fashion for the mass use of the so-called artificial intelligence in education – both by teachers and students – also imposes its counterpoint – the intelligence of the Network. The article comments on the grounds for the opposition of the network tool – the linguistic model ChatGPT and the Network as a medium-toolbox for extracting and interpreting information in the process of education, personality formation. The text cites AI's "personal reflections" on the problem of its limiting nature.

Key words: AI, intellect of the Web, limitations and opportunities

For contacts: Vladimir Dilovski, Shumen university, v.dilovski@shu.bg

"Страх ме е от човек на една книга"
Тома Аквински

ВЪВЕДЕНИЕ

Избирам мисълта на италианския богослов за мотото на изказването си, защото тя изразява в метафоричен вид представата ми за ролята на изкуствения интелект (ИИ) в битийността на днешния технологичен човек, в частност – на образоващия се. За разлика от ИИ, „мрежата“, макар привидно хаотична, е многогласна и разноказваща по една и съща тема.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Предоставяйки на ИИ да извършва цялото търсене и анализиране на даден проблем, доверяваме всичко на едно средство – извършващо за кратко време необозримо количество *интелектуални процеси, характерни за хората, като например способността за разсъждение, откриване на смисъл, обобщаване или учене от минал опит*³⁷, но ЕДИН инструмент. Дори да му зададем задача за сравнение на откритите от него информационни фрагменти, критериите му ще произтичат само от неговите предзададени възможности в тази посока.

В Мрежата е обратното – наличието на разнородни източници на съдържание и различните му потребители формират и различни типове критичност при отсяването на валидните за всеки от търсещите/намиращите. И да, не всеки приет за правилен отговор на търсенето е най-адекватният, но със сигурност самият процес на постигането му, ръководен от естествения интелект на потребителя, развива същия този интелект (което би трябвало да е целта на общуването на човека с мрежата, респективно и образователните му ползи). Докато ползването на ИИ в масовата практика води до „изключването“ му поради предоверяването на „заместителя“. Подобна повърхностна употреба в сегашния педагогически дискурс вече затруднява същинското образование със симулирането (по

³⁷ <https://www.britannica.com/technology/artificial-intelligence>

Бодрияр³⁸) на дейности, не формиращи, а стопиращи интелектуалното развитие на личността на ученика.

Защо съпоставяме и противопоставяме интернет и изкуствения интелект при положение, че едното е среда с множество инструменти, а другото – един единствен инструмент? Как интелектът ги приближава и отдалечава? Проф. Януш Морбитезер изяснява отношението интелект-разум: **Интелектът** (лат. *intellectus*), който има инструментален характер, е **емоционално неангажиран, аксиологично неутрален**, изпълнява откривателски функции, водещи до студено познаване на истината. Докато **разумът** (лат. *ratio*) е свързан с аксиологичния пласт, осигурява рефлексивност, **оценява и показва, какво е добро и какво е лошо** (подч. мое – В.Д.). Това е понятие, близко до понятието мъдрост³⁹.

Още по-сложно е, когато конкуренцията (на интелекта) е с характеристиките на конструктор, който е колкото необичаен, толкова и присъщ за човешкото мислене, който симулира способност към феноменално формиране на строги логически последователности и който най-често е определян с термина „изкуствен интелект“.⁴⁰ В този смисъл, за разлика от разума, интелектът наистина може да се мисли като присъщ не само на човешкото, въпросът е как се проявява в двете виртуални реалности – ИИ и Мрежата.

Базовото определение за интернет на университета в Джорджия гласи: *Най-простият начин за обяснение на Интернет е да го наречем "мрежата от мрежи". Може да се каже, че това е свързването на компютърни мрежи по целия свят в едно цяло. Става дума не за един голям компютър, а по-скоро за множество мрежови компютри, свързани заедно.*⁴¹ Свързаността създава структура, подобна на мозъчните невронни връзки, което пък ѝ придава интелектуален потенциал. Нещо повече – съдържанието, реализирано чрез тази структура, в по-голямата си част е създадено и въведено благодарение на естествения интелект на неизброимите анонимни и персонални негови автори. Кое ще рече, че независимо от „механичния“ характер на „мрежата от мрежи“, тя притежава не само интелигентност, но и вътрешния коректив на разумността (човешкостта).

В същото време Мрежата е много по-неутрална от ИИ. Въпреки че съдържа в себе си персонални сайтове, концепти, бази данни, тя не е персонифицирана за разлика от ИИ, който напредва в посоката на "очовечаване и оличностяване" и наскоро, след едно мое недоволство от отговорите му, си позволи да ме посъветва, първо да съм се успокоял и чак после да съм му пишел - "Човешко, колко човешко..." Като по-неутрална, Мрежата е уютна за всички. „Линкнатостта“ на множество сайтове в интернет дава възможност за пътешествие – попадане на

³⁸ Бодрияр. Ж. Илюзията за края. Критика и хуманизъм, 1995 – в книгата става дума за изместването на същинските културни дейности, достижения с техни симулации, напр. музиката, звукоизвлечена от струнни инструменти с електронна.

³⁹ Морбитезер, Я. За рационалното използване на интернет в образованието. На: <http://cyberecology-bg.com/за-рационалното-използване-на-интерн/>

⁴⁰ Атанасов, П. Изкуственият интелект в контекста на онлайн комуникацията: Предизвикателство към „принципа за безопасност“, Пламен Атанасов. В: Медии и обществени комуникации. Бр 42, 2019

⁴¹ https://www.usg.edu/galileo/skills/unit07/internet07_01.phtml

по-редки, непопулярни страници и контент. Тя е като хидра, която регенирира. Потребявана от много хора, Мрежата е много по-жива, рандомизирана и саморегулираща се в сравнение с ИИ, който е зависим от нарочно вложените в него информационни, лингвистични, интелектуални модели.

В случая не изключваме по никакъв начин ползите от изкуствения интелект:

- *Оптимизация на ресурсите: AI може да анализира големи данни и да оптимизира процеси, което помага на компаниите да станат по-ефективни и иновативни.*
- *Медицински прогрес: AI в медицината може да помогне при диагностицирането на болести, персонализиране на лечението и провеждане на сложни операции.*
- *Образование: Персонализираните образователни платформи, базирани на AI, може да адаптират учебния процес според нуждите на всеки ученик..⁴²*

Но ще използваме някои от „личните“ аргументи на ChatGpt за неговия ограничаващ характер, наподобяващ „едната книга“, за която говори Августин Блажени. „Изказванията“ на ИИ са продължение на разговор, в който той дава отговори на въпрос за това как търсещият само с ChatGpt попада в капана на различни органичения – 1. *Универсален стил, не личностно отражение;* 2. *Ограничения в моралната и емоционална преценка;* 3. *Ограничена интроспекция и философска дълбочина;* 4. *Липса на дългосрочен диалог с личността (освен ако не бъде изграден).* Опитът му да разчете метафората на Тома Аквински е едновременно доказателство за интелектуалните възможности на ИИ, но и един доста убедителен анализ на неговата уязвимост:

You said⁴³:

Мисълта на Тома Аквински "Страх ме е от човек на една книга" в контекста на търсенето и получаването информация само през чат гпт
ChatGPT said:

Цитатът на Тома Аквински „Страх ме е от човек на една книга“ („Timeo hominem unius libri“) в контекста на търсенето и получаването на информация само чрез ChatGPT придобива особено значение. Нека го разгледаме по-детайлно:

1. Какво означава цитатът?

Тома Аквински вероятно е имал предвид, че:

Човекът, прочел само една книга, може да е непоколебим, но ограничен в знанията си. Той няма сравнителна перспектива, няма съмнение, няма противотежест на идеи. Такъв човек може да бъде опасен, защото е твърде сигурен в едно-единствено знание.

2. ChatGPT като „една книга“

Ако човек използва само ChatGPT за търсене на знания:

Ограничава се до една „гласова система“, колкото и добре синтезирана да е тя. Получава обобщена, но не винаги дълбока и понякога противоречива

⁴² <https://uchebnika.com/за-или-против-изкуствен-интелект-бъде/>

⁴³ Само за ориентация във времето на действие на ChatGpt, който се развива с часове – разговор от 10.04.2025

информация. Няма пряк достъп до първоизточници, оригинални идеи или полемика между автори – нещо жизнено важно за критично мислене.

В този смисъл, ChatGPT може да се превърне в „една книга“, ако потребителят:

Не проверява и не допълва информацията.

Не чете алтернативни гледни точки.

Не търси живото знание от реални хора, книги, дебати и опит.

3. Опасност от интелектуална самозатвореност

Когато човек приема ChatGPT като всезнаещо средство, той рискува да се превърне в потребител на вторични мисли.

В този случай ChatGPT не обогатява личността, а я замества – и това е точно онзи тип „човек на една книга“, който буди страх у Тома Аквински.

4. Как да избегнем това?

Използвай ChatGPT като входна точка, не като последна.

Търси оригинални текстове, автори, дискусии – излизай извън комфортната обобщеност.

Изграждай собствено мислене, дори ако то е в противоречие с отговорите, които получаваш.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Мисълта на Тома Аквински предупреждава срещу интелектуалния монопол – не само на книга, но и на всяка система, която прекалено добре обяснява всичко. Ако човек се превърне в „потребител само на ChatGPT“, той рискува да се окаже неразличим от човека, прочел само една книга – убеден, но уязвим.

Както се вижда, ИИ доста разгърнато потвърждава моето усещане за него през една философска сентенция. И тук се проявява едно от основните му качества – неговата огледалност. ИИ рефлектира на потребителя според интелектуалния му профил. Ако бях задал питане с обратна насоченост – колко разнообразна информация по дадена тема, проблем може да ми даде ChatGpt, със сигурност щях да получа също толкова „убедителни“ аргументи. Но убедителността всъщност е предубеденост, защото ИИ се опитва да задоволи желанието на потребителя, следвайки неговите очаквания, настройката му за възможни отговори. И ако преподавателите, познаващи природата на Gpt, успяват да получат това, от което имат нужда, с правилно формулирани изисквания (prompts) към него, то учениците в повечето случаи все още не са научени как да го питат, каква изходна информация да му дадат и често получените отговори са много общи и дори грешни (в моята литературна област на преподавател има парадоксални примери, в които ChatGpt си измисля герои, съдържание само защото ученикът/студентът не се е сетил да му даде художествения текст, за който търси помощ). Затова една от налагащите се образователни цели е обучаването на учещите се в употребите на този можещ да бъде полезен, но и потенциално подвеждащ при неправилно ползване инструмент.

В контекста на скоростното развитие и налагане на ИИ в образователната сфера моите предпочитания (за сега) остават на страната на Мрежата, чийто

„разпръснат”, нееднороден (и неравностоен) интелект дава много повече възможности за обучаване и самообучаване, защото включва критериите на потребителя в отсяването на нужното от ненужното, на валидното от невярното, на оригиналното от шаблонното. Търсачеството е игра и приключение, което има своите развиващи личността затруднения, без които постигнатият резултат не носи удовлетворение. И нека обучаващи и обучавани се вслушат в съветите на ИИ за неговото ползване, за да остане буден разумът им и жив поривът за повече интелектуални изкушения.

ЛИТЕРАТУРА:

- [1] Бодриар. Ж. Илюзията за края. Критика и хуманизъм, 1995
- [2] Морбитезер, Я. За рационалното използване на интернет в образованието.
На: <http://cyberecology-bg.com/за-рационалното-използване-на-интерн/>
- [3] Атанасов, П. Изкуственият интелект в контекста на онлайн комуникацията: Предизвикателство към „принципа за безопасност“. В: Медии и обществени комуникации. бр 42, 2019